

Filmrecensie

Kore-Eda Hirokazu,
Like Father, like Son.
2013 / 121 minuten /
www.lumière.be

Wat moet je als ouders doen, als je na zes jaar te horen krijgt dat je kind bij de geboorte moedwillig is verwisseld met de baby van een ander echtpaar? Dit thema werkt de Japanse cineast Kore-Eda Hirokazu (1962) uit in *Like Father, like Son* (2013), een van zijn vijftien films.

Het bericht over de verwisseling gooit de levens van twee echtparen compleet overhoop. Ze komen voor een verschrikkelijk dilemma te staan. Kiezen ze voor de bloedband en willen ze het kind, dat ze tot nu toe als hun eigen kind beschouwden, zo snel mogelijk inruilen voor hun biologische kind óf zijn ze zo aan het kind gehecht dat ze het niet kunnen en willen loslaten?

De familie Nonomyo is welgesteld. Vader Ryota is architect en werkt al jaren hard aan een prestigieus project. Hoewel hij weinig thuis is, drukken zijn waarden en opvattingen een belangrijk stempel op zijn huwelijk met zijn vrouw Midori en de opvoeding van hun zoon Keita. Hij verwacht orde, discipline, gehoorzaamheid en vooral presteren. Maar zijn zoon stelt hem teleur. Het ergert hem dat het kind niet is zoals hij.

De familie Aita woont in een arbeiderswijk waar vader Yakari een lampenwinkeltje drijft. Yakari heeft een andere levens-

houding dan Ryota: hij heeft humor, is zorgeloos, speels, vrij. Hij geniet van zijn drie kinderen en heeft een hechte band met hen. Zijn motto is: een mens kan overal worden gemist, behalve als vader. Moe-der Yudai is zorgzaam en liefdevol. Zij werkt parttime in een snackbar. Als ze beiden werken, heeft de zesjarige Ryusei, hun oudste zoon, al een zekere verantwoordelijkheid voor de twee kleintjes.

De film benadrukt vooral het ontwikkelingsproces van Ryota: van een prestatiegerichte vader naar een meer kindgerichte vader. Dat is een positieve ontwikkeling. Aan het einde van de film is het probleem echter nog niet opgelost. Maar als beide families uiteindelijk gezamenlijk de lampenzaak binnengaan, lijkt het toch voor allen een win-win situatie te kunnen worden.

De films van Kore-Eda Hirokazu zijn van hoge kwaliteit: subtiel, gelaagd, emotioneel en diepgavend, soms absurdistisch of gericht op buitengewone ervaringen. Hij filmt details, blijft weg van grote emoties en brengt zo voorzichtige toenaderingen in beeld. Levensverhalen en het gezin spelen steeds een belangrijke rol. De film roept vragen op zoals: Is de bloedband belangrijker dan de inmiddels gevormde liefdesband? Wat voor gevoelens worden er losgemaakt bij ouders in een dergelijke situatie? De film roept ook op tot zelfreflectie: wat zou ik zelf in zo'n situatie doen? Hoe ga ik als ouder eigenlijk met mijn kind om? Wat voor waarden hanteer

ik in mijn leven? Het werk van Hirokazu wordt humanistisch genoemd. Er is geen hogere macht, je wordt op jezelf teruggeworpen. Ook deze film laat zien dat mensen vermogens hebben om op eigen kracht nieuwe inzichten en perspectieven te ontwikkelen door confrontatie, zelfreflectie, liefde en empathie met en voor elkaar.

Ina Brouwer
oud-docent existentieel biografisch onderzoek Universiteit voor Humanistiek, zelfstandig gevestigd supervisor (www.zininzelfonderzoek.nl).
Begeleidt filmgesprekken en organiseert regelmatig *Mensenlevens in films*, een filmcursus van vier bijeenkomsten waarin zelfonderzoek en zingeving van de deelnemers centraal staan.

Martin Appelo, **Socratisch motiveren.**

Boom, Amsterdam 2014,
ISBN 9789089532145, 166
pag., € 27, 95.

Een nuchtere rem voor de hulpverlener die geneigd is harder te werken dan degene die hulp vraagt, zo kan ik het boek van Martin Appelo wel in één zin samenvatten.

Martin Appelo is als gezondheidszorgpsycholoog en gedragstherapeut verbonden aan *Het Behouden Huys*, een centrum in Haren dat kankerpatiënten begeleiding biedt. Van hem staat op YouTube een bijzonder onderhoudend TEDx-praatje, 'Van een narcist... voor narcisten', waarin hij uitlegt hoe hij – uiteindelijk – door oefening uit

zijn eigen cirkel van narcisme kon stappen, en meer wederkerigheid in zijn leven kon toelaten. Een mooi en kwetsbaar betoog, passend bij zijn beroepsopvatting: gedrag is te veranderen, mits de motivatie juist is.

Appelo omschrijft socratisch motiveren als 'de enige motiveeringsmethode die niet is gericht op verandering of het beïnvloeden van anderen, maar op uit de strijd blijven en stoppen met spreekwoordelijk trekken aan een dood paard' (p. 11). Uitgangspunt van *Socratisch motiveren* is dat lang niet alle cliënten willen veranderen. Ga dan niet als hulpverlener heel veel werk verzetten, dat is zinloos, stelt Appelo. Om zijn methode inzichtelijk te maken, hanteert hij enkele modellen die veelal uit drie stappen of onderdelen bestaan. Zo onderscheidt hij, om te beginnen, drie menstypen: de luiaard (zet het liefst de ander voor hem aan het werk), de betweter (vindt zichzelf bijzonder en wil een uitzonderingspositie bij de hulpverlener) en de angsthaas (staat onzeker in het leven, denkt negatief over zichzelf). Deze drie menstypen combineert Appelo met drie veranderingsfasen: je hebt een veranderwens, je hebt geen veranderwens, of je twijfelt. Zo gecombineerd kom je tot negen opties. Bijvoorbeeld: een angsthaas kan twijfelen, kan willen veranderen, kan geen veranderwens hebben. Slechts in twee van de negen opties hoeft een hulpverlener een veranderingsgerichte actie te ondernemen: de angsthaas en de betweter met een veranderwens.

Om te verklaren waarom mensen maar moeilijk veranderen, wijdt Appelo een hoofdstuk aan het brein. Hij onderscheidt 'twee "voorwoordelijke" lagen, namelijk het reflexmatige reptielenbrein en het emotionele zoogdierbrein en één "talige", verstandige laag, de neocortex' (p. 30). Gewoontes die tot diep in ons reptielenbrein zijn doorgesijpeld, zijn het moeilijkst te veranderen. Interne drang tot veranderen, discipline gecombineerd met interne attributie (je ziet de oplossing van je probleem als een persoonlijke uitdaging) is nodig om tot een duurzame gedragsverandering te komen. Ontbreken één of meerdere voorwaarden, dan ligt mislukking op de loer.

Eigenlijk is socratisch motiveren een variant op socratische gespreksvoering. Je helpt iemand om het zelf te doen, je bent 'slechts' vroedvrouw: 'wie deze methode uitvoert, laat zich niet leiden door lijden, maar door ontsluiting' (p. 50). Appelo: 'Het is het begeleiden van doelgerichte introspectie; iemand al vragend met zijn neus op zijn eigen feiten duwen. Net zolang totdat je bij de kern van de zaak bent en weet waar het voor die persoon "in wezen" over gaat' (p. 49).

Hoe ga je nu te werk? Opnieuw drie stappen: Ten eerste stel je het probleem vast (zoals de ondervraagde persoon dit ervaart). Vervolgens onderzoek je wat de ander bezielt en probeer je dat te openbaren. Tot slot is er een uitkomst, waarbij het aan de persoon zelf is welke consequentie hij aan deze conclu-

sie verbindt (p. 57). Deze drie stappen worden aan de hand van praktijkvoorbeelden uitgewerkt. Een voorbeeld: een mevrouw met overgewicht bezoekt een diëtiste, maar reageert op alle adviezen met ja zeggen en nee doen. Bij het toepassen van socratisch motiveren blijkt dat mevrouw zelf geen probleem heeft met haar ongezonde leefstijl, haar omgeving echter wel en daarom bezoekt ze de diëtiste: maar het moet wel leuk blijven. Appelo zegt: we hebben hier te maken met een vriendelijke betweter zonder veranderwens. 'Daarom is het kapitaalvernietiging om nog professionele aandacht aan haar leefstijl te besteden' (p. 107).

Of de methode effect heeft? Daar is nog onvoldoende wetenschappelijk onderzoek naar gedaan, stelt Appelo (p. 60). Met een denk ik aan ons vak, waarin ook steeds meer de vraag centraal staat 'of het werkt', een vraag die de aanzet is om systematisch onderzoek te doen naar onze meerwaarde. Interessant is dat socratisch motiveren verwant lijkt aan de beroepshouding van de geestelijk verzorger. Een 'belangstellende en volgzame houding aannemen, dat is de kunst en de kunde', zegt Appelo in zijn nawoord (p. 155). Betekent dit voor een geestelijk verzorger dat hij door deze houding juist betrokken wordt, in relatie met de ander komt, geráákt kan worden, voor Appelo is deze houding een reddingsboei voor hulpverleners, die daardoor 'het probleem meer bij de cliënt laten, gemakkelijker een stapje opzij doen

of achteroverleunen' (p. 155). Eigenlijk hevelt Appelo een gesprekstechniek die wordt toegepast op het terrein van trage vragen, waar het niet gaat om het veranderen van gedrag, over naar het therapeutisch terrein waar gedragsverandering wél een beoogd doel is. Dat is een spannende exercitie, omdat hij daarmee de waarde van deze, meer op presentie gerichte aandacht, honoreert in een therapeutische setting.

Trouwens, ook geestelijk verzorgers kennen contacten die je eerder uitputten dan energie geven. Ondanks de schematische indeling in menstypen, die ik zelf wat lastig vind om als leidraad te gebruiken (dan ben ik vast een betweter!), biedt *Socratisch motiveren* ons een goede spiegel om een volgende keer eens op een andere manier dat lastige gesprek te voeren.

Eric de Rooij
geestelijk verzorger, Amstelring

André Droogers, **God. 3.0. Voorbij godsdienst en atheïsme. Hoe ziet God er uit in de 21ste eeuw?**

Uitgeverij Parthenon, Almere 2013, ISBN 9789079578603, 172 pag., € 14,90.

De titel speelt duidelijk in op een modern leespubliek. 'God 3.0' dat doet aan een computersysteem denken. Eerst waren er de oude versies van God. God 1.0 verruult het traditionele voor het moderne godsbeeld, waaraan hij direct toevoegt dat dit niet betekent dat er ooit een

homogeen godsbeeld bestaan heeft. God 2.0 is de God die ontstaat als modernisering serieus genomen wordt. God 2.1 is dan de God van het fundamentalisme, God 2.2 die van de vrijzinnigheid. Allebei reacties op de moderne tijd. Dit alles wordt trouwens pas aan het eind van het eerste hoofdstuk behandeld. Eerst onderzoekt de auteur wat religiositeit is, of die nog leeft in Nederland en welke rol het atheïsme daarin speelt. Dan pas komt er een verklaring van de titel.

Op de achterflap staat een opmerking van Paul van Geest, die stelt dat we vroeger in de catechismus lessen lezen van kerkvaders en geloofsverdedigers, maar dat we nu *God 3.0* lezen. Ik ben van de generatie die die catechismus niet alleen moest lezen, maar vooral moest leren door vraag en antwoord. Korte vragen met korte antwoorden, die geloofd moesten worden. De opzet van dit boek van André Droogers doet daar wel enigszins aan denken. In zes hoofdstukken, elk bestaande uit tien vragen, behandelt hij zijn onderwerp. Hij eindigt met 10 Frequently Asked Questions. Het soort vragen waarop in de ICT-wereld alleen de vakman het antwoord weet. Daarin geeft hij overigens ook weer wat zijn visie op God is, hoe hij in de traditie staat. Maar deze 'catechismus' wordt onderbroken door poëtische ontboezemingen; na elk hoofdstuk komt een overpeinzing in dichtelijke vorm. Het begint ook met een dichtelijke opmerking die bepalend is voor hoe – mijns inziens – de auteur vindt dat zijn

boek gelezen 'moet' worden: 'Hoed je voor de grammatica van de ervaringstaalervaring / laat je niet tot uitdrukking brengen in klare woorden / mijd de indelingen / wantrouw de categorieën / koester het zachte "maar"'. God is niet vast te leggen in woorden, beelden, metaforen, maar is veelvormig. Wat is de zogenaamde waarheid in godsdienst? Er is geen sprake meer van iets dat geloofd moet worden.

De auteur ziet zijn boek als een voortzetting van zijn boek *Zingeving als spel*. Hij wil de grens tussen gelovigen en atheïsten perforeren. Het eigene van het 'menschdier' is dat hij betekenis geeft aan de wereld om zich heen, alsof hij er bijna geen deel van uitmaakt. Hij doet dat door middel van taal. Dieren reageren alleen op tekens, maar de mens kan met metaforen overweg. Dat is eigen aan de mens, aan alle mensen. De mens lijdt echter aan zijn remmende voor-sprong. Het benoemen pakt problematisch uit voor hem, omdat hij niet precies kan vaststellen wat goed of slecht is. Macht, zegt de auteur, kan daarom houvast bieden: ordening aanbrenge. Er wordt dan wel onderscheid gemaakt tussen doelmacht en middelmacht. Doelmacht kan ordening aanbrenge. De stichters van godsdiensten maakten gebruik van doelmacht. Hun visie wilden ze zo verduidelijken. Jammer genoeg kwam later meestal middelmacht op om die ordening vast te houden: dwingend om de te geloven 'waarheid' op te leggen aan mensen.

Daarbij wordt ook het probleem geraakt dat vaak speelt in de discussie met atheïsten: wat waar genoemd wordt, zou ook bewezen moeten worden. Kan dat wel, vraagt de auteur zich af. Is er in de wetenschap niet even goed sprake van zaken die niet te bewijzen zijn? Metaforen zijn niet te bewijzen of aan te tonen. Bovendien dreigt de vraag of God bestaat ons op te sluiten in een welles-nieteshouding. Trouwens, zegt de auteur, het strikte, fundamentalistische atheïsme bestaat niet als zodanig. De meeste humanisten gaan er wel van uit dat er 'iets' is. Mensen zoeken hun weg, hun plek in het veld van het spirituele. Dat gebeurt niet meer aan de hand van vaststaande waarheden, gelovig of atheïstisch, maar eerder door dat wat ze ervaren, horen en zien in de media. De auteur wil hun daarvoor ruimte bieden door zijn overdenkingen.

Een nadeel heeft dit boek wel. Het is geschreven, ondanks het goede voornemen van de auteur, vanuit een protestants-christelijke visie: die ontwikkeling in Nederland wordt beschreven. Aan het katholicisme worden twee pagina's besteed; de andere monotheïstische godsdiensten in Nederland ontbreken totaal. In de beperking toont zich de meester, maar dat lukt soms niet helemaal. Dat is erg jammer. Prettig is dat er aan het eind van het boek een uitvoerige lijst met vervolgliteratuur gegeven wordt. Al met al is het een interessant boek en zeker het lezen waard.

Willy Hoogendoorn
geestelijk verzorger, Medisch Centrum Haaglanden, Den Haag en Leidschendam

Aartjan van den Berg, **Het Pentateuch Plan**. Een bijbelse onderneming in zorg en onderwijs.

Skandalon, Vught 2014, ISBN 9789490708900, 224 pag., €19,50.

Wat is het verband tussen de huidige gezondheidszorg en het Pentateuch Plan? Het eerste kennen we allemaal als geestelijk verzorger in de zorg, maar het tweede? Dat klinkt behoorlijk theologisch en bijbels en het verband met het eerste ligt misschien niet direct voor de hand. Aartjan van den Berg wil ons overtuigen dat dit verband er wel degelijk is.

Om met het Pentateuch Plan te beginnen: zo noemt Van den Berg het plan of de onderneming die vanuit de Pentateuch de wereld in gegaan is. De Pentateuch is de Griekse naam voor de Thora, de eerste vijf boeken van de Bijbel, in de christelijke traditie aangeduid met de Grieks-Latijnse namen Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium. Deze boeken zijn geschreven vanuit de ervaring van de ballingschap en onder woorden gebracht in het verhaal van de exodus, de bevrijding: Een klein volk wordt behoed voor vernietiging door machtige heersers en weet te ontvluchten en te overleven. Dat kleurt de visie op de geschiedenis en de blik op de toe-

komst van de auteurs van deze vijf boeken. Dit verhaal is echter ook vormgevend geweest voor de westerse beschaving, zo beoogt Van den Berg. Alle verhalen in de Pentateuch, hoe verschillend ook, staan in relatie met de exodus, met bevrijding. Die overkoepelende eenheid typt Van den Berg met de metafoor van de onderneming.

Deze onderneming heeft als doel een wereld te bereiken die buitengewoon goed is. Dit zie je terug in de Pentateuch, bijvoorbeeld met het sabbatsgebod, waar in feite rust en ontspanning worden voorgeschreven, maar ook in de huidige maatschappij. Zo beschrijft de auteur in hoofdstukken over politiek, onderwijs, gezondheidszorg, cultuur, de seculiere samenleving en de toekomst, hoe dat doel een spoor getrokken heeft in de geschiedenis door jodendom en christendom heen. Als voorbeeld voor onderwijs noemt Van den Berg dat er binnen Israël met Ezra een schrijverscultuur gevestigd werd samen met een onderwijssysteem, waarin de Pentateuch een grote plaats had. Zo ontstond er een vorm van scholing die o.a. via Jezus Sirach de hele wereld is overgegaan en overgenomen is door christenen. De bovengenoemde verschillende velden zijn te typeren onder dezelfde noemer, namelijk een wereld nastreven die goed is. Dit geeft voor mij woorden aan motieven die mensen nog steeds hebben om bijvoorbeeld in onderwijs en gezondheidszorg te werken. Ook de vraag wat mensen hebben te leren in het kader van dit doel is belangrijk. In het geval

van geestelijke verzorging: welke leerstof bied je aan toekomstige geestelijk verzorgers met het doel de wereld mooier te maken? Een ander aspect is dat de schrijvers van de *Pentateuch* niet berustten in hun lot. Ze bleven hopen op een goede wereld. Dit is iets wat je vandaag terugziet, o.a. bij patiënten in de hoop op een goede afloop en bij mensen in de maatschappij die allerlei initiatieven nemen om de wereld mooier, eerlijker, vrediger en duurzaam te maken.

Zelf werd ik gaandeweg enthousiaster, vooral toen ik ontdekte dat *Het Pentateuch Plan* niet een naar binnen gekeerd boek is, zoals ik eerst vermoedde. Een voorbeeld dat me aansprak was de relatie tussen geloof/spiritualiteit en wetenschap. Zoals een vroegchristelijk denker onderscheid maakte tussen jodendom, christendom en heidendom, zo worden ook nu scheidslijnen gehanteerd tussen wat wetenschap is en wat niet. Als een wetenschapper zijn spiritualiteit betreft op zijn studie-

object, dan krijgt hij het lastig in de wetenschap. Van den Berg geeft hier een paar sprekende voorbeelden van. Dit boek geeft voor de liefhebber een kijk op ontwikkelingen in deze maatschappij en haar wortels in jodendom en christendom. Of het doel van het *Pentateuch Plan* haalbaar is, laat de *Pentateuch* open en ook vandaag is dat een open vraag.

Trijnien Nielen-Rosier
geestelijk verzorger Pro Persona Tiel
en Radboudumc Nijmegen